

Εμπλουτισμός Συστάδας

Συγκρούσεις και Εξεγέρσεις

ΚΕΙΜΕΝΟ 1

Κ.Π. Καβάφης, Θερμοπύλες

Τιμή σ' εκείνους όπου στην ζωή των
όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.

Ποτέ από το χρέος μη κινούντες·
δίκαιοι κι ίσιοι σ' όλες των τες πράξεις,

αλλά με λύπη κιάλας κι ευσπλαχνία·

γενναίοι οσάκις είναι πλούσιοι, κι όταν

είναι πτωχοί, πάλ' εις μικρόν γενναίοι,

πάλι συντρέχοντες όσο μπορούνε·

πάντοτε την αλήθεια ομιλούντες,

πλην χωρίς μίσος για τους ψευδομένους.

5

10

Και περισσότερη τιμή τούς πρέπει
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κι οι Μήδοι επί τέλους θα διαβούνε.

Γεννημένος στις 29 Απριλίου 1863 στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, όπου πέθανε την ίδια ημέρα το 1933, ο **Κωνσταντίνος Καβάφης** είναι ο κορυφαίος ποιητής της περιφέρειας, που γράφει ελληνική ποίηση μακριά από τον ελλαδικό χώρο. Το σώμα των ποιημάτων του περιλαμβάνει τα 154 του καβαφικού κανόνα -τα λεγόμενα «Αναγνωρισμένα»-, τα 37 «Αποκηρυγμένα», τα περισσότερα νεανικά, σε ρομαντική καθαρεύουσα, τα 75 «Κρυμμένα», που βρέθηκαν τελειωμένα στα χαρτιά του, καθώς και τα 30 «Ατελή». Στα ποιήματά του συχνά πρωταγωνιστούν γνωστά ιστορικά πρόσωπα ή γεννήματα της φαντασίας του ποιητή με συχνές αναφορές σε γνωστές ή λιγότερο γνωστές πτυχές των ομηρικών, ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων. Σήμερα η ποίησή του αποτελεί έναν διακριτό πόλο στην ελληνική λογοτεχνία, ενώ καταλαμβάνει εξέχουσα θέση στην παγκόσμια γραμματεία.

Πηγή: Ίδρυμα Ωνάση

δραστηριότητες

- α)** Το ποίημα του Κ.Π. Καβάφης έχει συμβολικό περιεχόμενο. Να ερμηνεύσετε τους συμβολισμούς του ποιήματος.
β) Πώς αξιοποιεί ο ποιητής το ιστορικό γεγονός;
γ) Πώς παρουσιάζεται στο ποίημα η έννοια του χρέους;
- Γράψτε ένα δικό σας ποίημα (έως 10 στίχοι) με θέμα την εκπλήρωση του χρέους και με τίτλο «Θερμοπύλες» για το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός ή για ένα άλλο σημαντικό γεγονός της σύγχρονης ιστορίας.

ΚΕΙΜΕΝΟ 2

Κ.Π. Καβάφης, Υπέρ της Αχαϊκής Συμπολιτείας πολεμήσαντες

Ανδρείοι σεις που πολεμήσατε και πέσατ' ευκλεώς·
τους πανταχού νικήσαντας μη φοβηθέντες.
Ἄμωμοι σεις, αν ἔπταισαν ο Δίαιος κι ο Κριτόλαος.
Ὅταν θα δέλουν οι Ἕλληνες να καυχηθούν,
«Τέτοιους βγάξει το ἔθνος μας» θα λένε
για σας. Ἐτσι θαυμάσιος θα ᾽ναι ο ἔπαινόσ σας.—

5

Εγράφη εν Αλεξανδρεία υπό Αχαιού·
ἑβδομον ἔτος Πτολεμαίου, Λαθύρου.

Επίγραμμα

Για το βιογραφικό του **Κωνσταντίνου Καβάφη** βλ. εδώ, σελ. 1

δραστηριότητες

- α)** Σε ποιο ιστορικό γεγονός αναφέρεται το ποίημα; Πώς αντιλαμβάνονται οι Αχαιοί το χρέος απέναντι στην πατρίδα τους; Γιατί επιλέγουν να πολεμήσουν, παρόλο που γνωρίζουν ότι δεν έχουν ελπίδα νίκης; Με ποιες άλλες ιστορικές μορφές, που πολέμησαν χωρίς ελπίδα επιτυχίας, θα μπορούσε να συγκριθεί η στάση τους;

β) Ο Σεφέρης στις *Δοκιμές* του χαρακτηρίζει το ποίημα «ένα λαμπρό επίγραμμα». Εντόπισε στοιχεία της μορφής, της γλώσσας και του περιεχομένου που ανταποκρίνονται στον χαρακτηρισμό αυτό.¹

γ) Ποιος είναι ο τόνος του ποιήματος: ειρωνικός, θλιμμένος, επαινετικός; Τι σημαίνει η τελευταία φράση και πώς επηρεάζει το συνολικό μήνυμα του ποιήματος, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη και η χρονική στιγμή της σύνθεσής του;
- 2.** Φαντάσου ότι είσαι ένας πολίτης της Αχαϊκής Συμπολιτείας που βλέπει τους στρατιώτες να ετοιμάζονται για μάχη. Γράψε μια επιστολή προς έναν από αυτούς, εκφράζοντας τις σκέψεις και τα συναισθήματά σου για την απόφασή του να πολεμήσει, παρά το γεγονός ότι η ήττα φαίνεται αναπόφευκτη.

¹ Για τα χαρακτηριστικά του επιγράμματος ως λογοτεχνικού είδους βλ. το ΨΜΑ «Επίγραμμα» και το Γλωσσάρι όρων του βιβλίου.

ΚΕΙΜΕΝΟ 3

Νίκος Εγγονόπουλος, Μπολιβάρ

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική σύνθεση του Νίκου Εγγονόπουλου «Μπολιβάρ. Ένα ελληνικό ποίημα», το οποίο γράφτηκε στη διάρκεια της Κατοχής, το χειμώνα του 1942-1943, κυκλοφόρησε αρχικά σε χειρόγραφα αντίγραφα, διαβάστηκε σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα και δημοσιεύτηκε το 1944. Πρόκειται για ένα μεγάλο συνθετικό ποίημα, με υπερρεαλιστικά στοιχεία και με περιεχόμενο που αναφέρεται σε εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες. Κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος είναι ο Σίμων Μπολιβάρ, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης σε πολλά απελευθερωτικά κινήματα των λαών της Νότιας Αμερικής (1810-1830) ενάντια στους Ισπανούς κατακτητές.

[...]

Μπολιβάρ! Κράζω τ' όνομά σου ξαπλωμένος στην κορφή του βουνού Έρε,
Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.
Από δω η θέα εκτείνεται μαγευτική μέχρι των νήσων του Σαρωνικού, τη Θήβα,
Μέχρι κει κάτω, πέρα απ' τη Μονεβασιά, το τρανό Μισίρι,
Αλλά και μέχρι του Παναμά, της Γκουατεμάλα, της Νικαράγκουα, του Οντου-
ράς, της Αϊτής,
του Σαν Ντομίγκο, της Βολιβίας, της Κολομβίας, του Περού, της Βενεζου-
έλας, της Χιλής,
της Αργεντινής, της Βραζιλίας, Ουρουγουάη, Παραγουάη, του Ισημερινού,
Ακόμη και του Μεξικού.
Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου πάνω στην πέτρα, νάρχουνται αργό-
τερα οι ανδρώποι να προσκυνούν.
Τινάζονται σπίδες καθώς χαράζω — έτσι είτανε, λεν, ο Μπολιβάρ— και παρα-
κολουδώ
Το χέρι μου καθώς γράφει, λαμπρό μέσα στον ήλιο.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς. Το φως το δικό σου,
Μπολιβάρ, γιατί ως νάρδης η Νότια Αμερική ολόκληρη ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκο-
τάδια.
Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος, που φωτίζει την Αμερική, και τη
Βόρεια και τη Νότια, και την οικουμένη!
Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν από τα μάτια σου.
Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου,
Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκκαλιά σου.
Στην κορφή της κεφαλής σου, παλληκαρά, τρέχουν τ' ανήμερα άτια και τ' άγρια
βόδια,
Ο πλούτος της Αργεντινής.
Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται οι απέραντες φυτείες του καφέ.

Σαν μιλιάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,
Από τις επιβλητικές ερημιές της Παταγονίας μέχρι τα πολύχρωμα νησιά,
Ηφαίστεια ξεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε στα ουράνια την οργή τους,

Σειούνται τα χρώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσματα στην Καστοριά,
Τη σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας.

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν είμουνα παιδί, σ' ένα ανηφορικό καλντιρίμι του Φανα-
ριού,

Μια καντήλα στο Μουχλιό φώτιζε το ευγενικό πρόσωπό σου.

Μήπως νάσαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές που πήρε, κι' άφησε, διαδοχι-
κά, ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος;

Ο **Νίκος Εγγονόπουλος** γεννήθηκε στις 21 Οκτωβρίου του 1907 στην Αθήνα. Ο πατέρας του Παναγιώτης ήταν Κωνσταντι-
νουπολίτης και ασκούσε το επάγγελμα του εμπόρου. Από το 1923 (σε ηλικία 12 χρονών) μέχρι το 1927 γράφεται εσωτερικός
σε ένα Λύκειο στο Παρίσι. Εκεί διδάσκεται την κλασική γαλλική ποίηση. Το 1924 το μανιφέστο του Αντρέ Μπρετόν θα
επηρεάσει και τον ίδιο. Το 1927 επιστρέφει στην Ελλάδα για να υπηρετήσει τη θητεία του. Εργάστηκε αρχικά ως σχεδιαστής
εξωφύλλων σε περιοδικά και το 1932 γράφτηκε στη Σχολή Καλών Τεχνών της Αθήνας με δάσκαλο τον Κωνσταντίνο Παρ-
θένη. Παράλληλα μαζί με τον Γιάννη Τσαρούχη θα φοιτήσει και στο καλλιτεχνικό εργαστήρι του Φώτη Κόντογλου. Την ίδια
εποχή αρχίζει να δημοσιεύει και τις πρώτες του ποιητικές συλλογές (είναι επηρεασμένος αρχικά από τον Σολωμό και τον
Μπωντλαίρ). Από τότε ξεκινά και ο διασुरμός της ποίησής του. Πολλά περιοδικά και εφημερίδες, ελληνικές και ξένες,
παρωδούσαν τα ποιήματά του με εξευτελιστικά στο τέλος σχόλια. Το 1939 οργανώνει και την πρώτη έκθεση των έργων
του ζωγραφικής, στο σπίτι του Νίκου Καλαμάρη. Από το 1940 αρχίζει η προσωπική του περιπέτεια. Με την επιστροφή
στέλνεται κατευθείαν στην πρώτη γραμμή του Αλβανικού μετώπου. Το μεταξικό καθεστώς τον κρατάει στην πρώτη γραμμή
πυρός, αδιαλείπτως, έως το τέλος του πολέμου. Στο τέλος συλλαμβάνεται από τους Γερμανούς, στις 13 Απριλίου 1941, μετά
από φονικότατη μάχη της Στρατιάς Κεντρικής Μακεδονίας, και στέλνεται παράνομα σε στρατόπεδο εργασίας αιχμαλώτων,
από όπου δραπετεύει και επιστρέφει στην Αθήνα με τα πόδια. Δεν σταματά να γράφει ποιήματα με όποιον τρόπο μπορεί.
Στην ελεύθερη Ελλάδα αποκτά ένα πλήθος από καλλιτεχνικές πρωτοβουλίες με την ίδρυση συλλόγων στους οποίους
συμμετέχει ενεργά, χωρίς να σταματήσει ποτέ να ζωγραφίζει ή να γράφει. Το 1967 γίνεται καθηγητής στο Εθνικό Μετσόβιο
Πολυτεχνείο στο ελεύθερο σχέδιο. Στις 31 Οκτωβρίου 1985 θα αφήσει την τελευταία του πνοή στην Αθήνα. Τα έργα του
είναι: *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν* (1938), *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής* (1939), *Επτά ποιήματα* (1944), *Μπολιβάρ* (1944), *Η*
επιστροφή των πουλιών (1946), *Έλευσις* (1948), *Ο Ατλαντικός* (ανάτυπο από το περιοδικό *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση*) (1954),
Εν ανθρώ Έλληνι λόγω (1957) (Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης, 1958), *Ποιήματα* (τ. Α΄, Ίκαρος 1966, συγκεντρωτική έκδοση
των συλλογών *Μην ομιλείτε εις τον οδηγόν* και *Τα κλειδοκύμβαλα της σιωπής*), *Ελληνικά σπίτια* (1972), *Ποιήματα* (τ. Β΄, Ίκαρος
1977, συγκεντρωτική έκδοση των συλλογών *Μπολιβάρ*, *Η επιστροφή των πουλιών*, *Έλευσις*, *Ο Ατλαντικός*, *Εν ανθρώ Έλληνι*
λόγω), *Στην κοιλάδα με τους Ροδώνες*, 1978 (Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης, 1979), *Ο Καραγκιόζης, ένα ελληνικό θέατρο σκιών*
(Ύψιλον, 1980). Μετά τον θάνατό του εκδόθηκαν τα βιβλία: *Πεζά κείμενα* (συγκεντρωτική έκδοση, Ίκαρος 1987), ... *και σ' αγα-
πή παράφορα: Γράμματα στη Λένα 1959-1967* (επιμ. Δημήτρης Δασκαλόπουλος, Ίκαρος 1993), *Οι άγγελοι στον παράδεισο μι-
λούν ελληνικά...* (συμμεντεύξεις, σχόλια και γνώμες σε επιμ. Γιώργου Κεντρωτή, Ύψιλον 1999), *Το μέτρον, ο άνθρωπος: πέντε*
ποιήματα και δέκα πίνακες (Ύψιλον, 2005), *Ωραίος σαν Έλληνας: ποιήματα/The Beauty of a Greek: Poems* (δίγλωσση έκδοση, σε
ανθολόγηση, μετάφραση και επιμέλεια David Connolly, Ύψιλον, 2007). Μετέφρασε, επίσης, πολλά έργα ξένων ποιητών.

Πηγή: Εκδόσεις Ίκαρος

δραστηριότητες

- α)** Πώς διαπλέκεται στο ποίημα η υπερρεαλιστική παρουσίαση του οικουμενικού πόθου για την ελευθερία με την ελληνική ιστορία;
β) Αναζήτησε στο ποίημα σημεία όπου ο ποιητής δημιουργεί εικόνες με υπερρεαλιστικά στοιχεία² και ανάλυσε τη λειτουργία τους.
- Συνέχισε το απόσπασμα από το ποίημα «Μπολιβάρ» με τρεις δικούς σου στίχους, οι οποίοι να αναφέρονται σε γεγονότα της ελληνικής ιστορίας.

² Βλ. στο Γλωσσάρι όρων του βιβλίου και στο Φωτόδεντρο: [υπερρεαλισμός](#). Χαρακτηριστικό του υπερρεαλισμού είναι η κυριαρχία της φαντασίας και η κατάργηση της αληθοφάνειας στο καλλιτεχνικό έργο.

ΚΕΙΜΕΝΟ 4

Νίκος Καζαντζάκης Αναφορά στον Γκρέκο

Τι ευτυχία να μπορούσε ο Έλληνας να σεριανίζει στην Ελλάδα χωρίς ν' ακούει φωνές, θυμωμένες, αυστηρές, από τα χώματα! Για έναν Έλληνα όμως το ταξίδι στην Ελλάδα καταντάει γοητευτικό κι εξαντλητικό μαρτύριο: στέκεσαι σε μια πατημασιά ελληνικής γης και σε κυριεύει αγωνία: Μνήμα βαθύ, πατωσιές πατωσιές οι νεκροί, κι ανεβαίνουν παράταιρες φωνές και σε κράζουν: γιατί ό,τι μένει από το νεκρό, αδάνατο, είναι η φωνή του. Ποια απ' όλες τις φωνές να διαλέξεις; Κάθε φωνή και ψυχή, κάθε ψυχή λαχταρίζει ένα σώμα δικό της, κι η καρδιά σου ακούει, ταραάζεται και διστάζει να πάρει απόφαση, γιατί συχνά οι πιο αγαπημένες ψυχές δεν είναι πάντα κι οι πιο άξιες. [...]

Όταν ένας Έλληνας ταξιδεύει στην Ελλάδα, το ταξίδι του έτσι μοιραία μετατρέπεται σ' επίπονη αναζήτηση του χρέους. Πώς να γίνουμε κι εμείς άξιοι των προγόνων, πώς να τη συνεχίσουμε, χωρίς να τη ντροπιάσουμε, την παράδοση της ράτσας μας; Μια αυστηρή ασίγαστη ευθύνη βαραίνει τους ώμους σου, βαραίνει τους ώμους όλων των ζωντανών Ελλήνων. Ακαταμάχητη μαγική δύναμη έχει το όνομα: όποιος γεννήθηκε στην Ελλάδα έχει το χρέος να συνεχίσει τον αιώνιο ελληνικό θρύλο.

Ένα ελληνικό τοπίο δεν δίνει σ' εμάς τους Έλληνες μιαν αφιλόκερδη ανατριχίλα ωραιότητας: έχει ένα όνομα το τοπίο -το λένε Μαραθώνα, Σαλαμίνα, Ολυμπία, Θερμοπύλες, Μυστρά-, συνδέεται με μιαν ανάμνηση, εδώ ντροπιαστήκαμε, εκεί δοξαστήκαμε, και μονομιάς το τοπίο μετουσιώνεται σε πολυδάκρυτη, πολυπλόκητη ιστορία. Κι όλη η ψυχή του Έλληνα προσκνητή αναστατώνεται. Το κάθε ελληνικό τοπίο είναι τόσο ποτισμένο από ευτυχίες και δυστυχίες με παγκόσμιο αντίκτυπο, τόσο γεμάτο ανθρώπινο αγώνα, που υψώνεται σε μάθημα αυστηρό και δεν μπορείς να του ξεφύγεις: γίνεται κραυγή, και χρέος έχεις να την ακούσεις.

Ο **Νίκος Καζαντζάκης** (1883-1957) είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες και ο περισσότερο μεταφρασμένος παγκοσμίως. Γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης και ολοκλήρωσε τις πανεπιστημιακές του σπουδές στη Νομική Σχολή της Αθήνας. Στη συνέχεια, μεταβαίνει στο Παρίσι, όπου ξεκινά μεταπτυχιακές σπουδές, ενώ το 1909 ολοκληρώνει τη διδακτορική του διατριβή. Τα πολυάριθμα ταξίδια του, η μακρόχρονη παραμονή του στο εξωτερικό και οι επαφές του με σπουδαίες προσωπικότητες της εποχής του επηρέασαν το έργο του. Ένθετος υποστηρικτής του κινήματος του δημοτικισμού έχει ιδιαίτερα φιλικές σχέσεις με τον Ίωνα Δραγούμη, η δολοφονία του οποίου τον επηρεάζει βαθιά. Μερικά από τα έργα του προκάλεσαν έντονες συζητήσεις και διχασμούς, ενώ κάποια άλλα αποδόθηκαν κινηματογραφικά. Έργα του: *Ασκητική*, *Οδύσεια*, *Ο τελευταίος πειρασμός*, *Ο καπετάν-Μιχάλης*, *Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* κ.ά.

Πηγή: Φωτόδεντρο

δραστηριότητες

- α)** Ποιο είναι το βασικό συναίσθημα που προκαλεί στον Έλληνα το ταξίδι στην Ελλάδα, σύμφωνα με τον Καζαντζάκη; Ποιες είναι οι «φωνές» που ακούει ο ταξιδιώτης και τι συμβολίζουν; Πώς συνδέεται το φυσικό τοπίο της Ελλάδας με την Ιστορία της, σύμφωνα με το κείμενο;

β) Τι σημαίνει για τον Καζαντζάκη η φράση «μια αυστηρή ασίγαστη ευθύνη βαραίνει στους ώμους σου»; Βρες λέξεις ή φράσεις από το απόσπασμα που σχετίζονται με την έννοια του χρέους και της ευθύνης.
- 2.** «Το δικό μου ταξίδι στην Ελλάδα»: Γράψε ένα κείμενο στο οποίο περιγράφεις ένα φανταστικό ή πραγματικό ταξίδι σου σε έναν ιστορικό τόπο της Ελλάδας (π.χ. Θερμοπύλες, Μαραθώνα, Ολυμπία). Πώς βιώνεις την παρουσία της Ιστορίας σε αυτόν τον τόπο; Τι συναισθήματα και σκέψεις σου γεννά η συνειδητοποίηση του «χρέους» προς τους προγόνους;